

K NARATOLOGICKÉMU TVARU V PRÓZE JANY BEŇOVEJ

УДК 821.162.4.09

Беніковський М. Наратологічна форма прози Яни Беньової; 7 сторінок; кількість бібліографічних джерел – 3; мова словацька.

Анотація. Форми наративної техніки Я.Беньової перебувають під впливом фільмового монтажу, поетичної трансфігурації, актуалізованих цитат та градації. Новела *Preč! Preč!* з точки зору творення є продовженням наративної техніки, відомої ще з новели *Kafě hyena (Plán odprevádzania)*. У статті розглядаються ключові тенденції наратологічної форми, пов'язані з попередньою творчістю авторки.

Ключові слова: наратор, поетизація, техніка монтажу, новела.

“Próza hovorí o niečom, poézia koná niečo pomocou slov.”
(Beňová, 2012, s. 25)

Poslednou novelou J. Beňová vzbudila pozornosť už tým, že sa po štyroch rokoch opäť prebojovala medzi desiatku najlepších kníh v súťaži slovenskej pôvodnej prózy Anasof litera. Hneď v úvode treba povedať, že právom. Novela *Preč! Preč!* vykazuje viaceré znaky kvalitného textu vypracovaného s dramaturgickou presnosťou. Na viaceré paralely medzi filmovým vzdelaním autorky a následných prienikov do jej tvorby poukázala už M. Součková [1, s. 25]

Pri postmoderných textoch sme si už zvykli, že lúč rozprávania [2, s.270n] sa zameriava len na časť skutočnosti. Narátor teda nie je únavný deskriptívny demiurg uväznený v masívnej forme. Vzhľadom na priстор, ktorého sa postave dostáva v texte, je dominantnou rozprávačkou Rosa. Jej meno konotuje inovať, ale zároveň odkazuje aj na cudzojazyčnú formu slovenského mena Rozália alebo Ružena. Základ slova vychádza z ruže, teda kvetu s trními. Obrazne by sme mohli medzi trne zaradiť viaceré nedostatky hlavnej postavy: nestálosť vo vzťahoch, záľubu v alkohole alebo schopnosť vydržať na jednom mieste krátkodobo.

V narácii sa v úlohe rozprávača strieda okrem Rosy opustená a na záver znovunájdená láska

Son. Do pozície rozprávača vstupujú aj repliky, ktoré sú označené kurzívou. *“Vety označené kurzívou sú citátmi alebo ich hovorí či spieva ktosi iný”* [Beňová, 2012, s. 19]. V novele sú citáty používané na gradáciu deja, v pozícii refrénu odkazujúcom na vnútorné prežívanie Rosy *“Bývam v sebe ako v idúcom vlaku.”* [tamže, s. 67, 90]. Zdanlivo strohé správy vkladané do textu pripomínajú verše z básne alebo piesne. Túto skutočnosť podporuje aj grafické oddeľovanie viet lomkou, ktorá sa používa na skrátený prepis poézie *“Mlčať tak ako Ty značí vždy/ tak trochu sýtiť sa nemým baránkom”* [tamže, s. 78, 108, 126, 130].

V gradačnej funkcii refrénu figuruje aj názov novely, tak v slovenskom, ako aj v nemeckom jazyku *“Weg! Weg!”* [tamže, s. 9, 21] *“Preč, preč!”* neskôr však

"Preč! Perč!" [tamže, s. 8, 32, 50, 75, 79, 82, 93, 105]. Refrén a zároveň názov novely sa napokon nachádza na konci ako nevyslovený v záver " (...) *kráľ otvorí oči a spýta sa s úsmevom: Kamže? Kam?*" [tamže, s. 131]. K spleti rozprávačov sa v krátkosti pridávajú Rosini milenci Corman a Pierre. Autorka posilňuje rýchlosť textu tým, že priamu reč používa len ojedinele " – *Ale, Son, to ja nemôžem. Nemám poloslepé oko.* – / – *Ach – smeje sa – to je škoda! To je škoda!* – " [tamže, s. 57, upravil M.B.] Technika výstavby textu pripomína v mnohých smeroch skôr poéziu ako prózu. Napokon túto dilemu prináša aj samotná autorka: "And do you write poetry or prose?" [tamže, s. 25].

V tlačovej podobe má text medzi jednotlivými odsekmi príznakovo veľa prázdneho miesta, na čo nie sme v prozaickej práci zvyknutí. Funkčnosť prázdnej strany by mala reprezentovať mlčanie, ktorým sa chce povedať niečo iné. Avšak pri množstve prázdnych odsekov sa takáto funkčnosť stráca. Ak je mlčanie prídlhé alebo pričasté, nie je už penetranciou [3, s. 60n], ale trápením.

Beňová fabulu naznačuje, nie je okázalo presná. Rozprávači sa striedajú s ohľadom na zachovanie mozaiky sujetu. Výstavba textu pripomína do značnej miery filmovú montáž a strohý žurnalistický štýl nadpisov alebo reklamy s absenciou slovíec "*Zrazu pocit – v tej šedi a sklúčenosti mŕtvolnej prírody – ako v hrobe. Medzi mŕtvymi nahými stromami, pod neexistujúcou oblohou (...) – ako v hrobe. Akurát, že nie telo, kameň pod zemou*" [tamže, s. 24].

K dramatickej percepcii textu rovnako prispieva, že Beňová označuje repliky jednotlivých rozprávačov incipitmi mena postavy. Oproti predchádzajúcej novele *Café Hyena (Plán odprevádzania)* [Beňová, 2008] však Beňová meno rozprávača/postavy nevyznačí hrubým písmom, ale nechá ho splynúť so zvyšným textom. Tým sa čiastočne oslabuje zrozumiteľnosť textu, ale na druhej strane sa autorka vzdáva istej nedôvery voči čitateľovi, ktorý dokáže dešifrovať jej rozprávačov "*Son. Hm... Horšie je mať snímateľnú nohu.*" [Beňová, 2012, s. 98], "*Rosa. (...) Keby do mňa niekto strčil, zvalila by som sa ako vreca.*" [tamže, s. 25] alebo "*John. A teraz? Chodím sám po Londýne, v meste už stavajú a zobia obrie vianočné stromčeky*" [tamže, s. 104].

Incipyty pomáhajú narátorovi strihom meniť miesto deja, alebo do neho vsúvať malé zdanlivo vedľajšie motívy. Beňová využíva, podobne ako vo filme, priestorové a časové identifikátory, ktoré sa zjavujú v zábere filmu v momente strihu tak, aby sa percipient mohol ľahšie zorientovať v novom obraze, a teda aj odseku "*Rím, kedysi.*" [tamže, s. 56], "*V Paríži. Zelený šalát napichujem na špičku veľkého ostrého noža (...)*" [tamže, s. 52] alebo "*Rosa, marec 2009. Január trvá už príliš dlho.*" [tamže, s. 34].

Výhodou techniky strihu je rýchle striedanie priestorov, rozprávačov a replík. Nevýhodou je nadmerné používanie eliptických viet, ktoré pôsobia prehnane skratkovito, čo sa môže pretaviť do uzatvárania textu do seba samého: "*Son tvrdí. Rúti sa po diaľnici a nemôže nájsť ten správny exit...*" [tamže, s. 87].

Motivická práca s rozprávkou je u Beňovej prvok známy už z predchádzajúcej tvorby. V *Café Hyena (Plán odprevádzania)* aktualizuje rozprávku o Pinocchioví. V novele *Preč! Preč!* je takýmto motívom rozprávka o Snehovej kráľovej, Gerde

a Kayovi. Postavou s problematickým videním je Son, ktorý podstúpi operáciu oka. Analógia s Kayovou črepinou v oku je nesporná "Son. Mister Pirátson. Niečo mu spadlo do oka. (...) Kay?" (Beňová, 2012, s. 32-33) Analógiu s Kayom podporuje aj samotný výber severského mena postavy "Chlapček, ktorý sa volá Son – ako zvyčajne prípona severských priezvisk." (tamže, s. 8). Sonovým sprievodcom počas pooperačnej slepoty sa stáva Rosa, čím získava vo vzťahu prevahu "Vyrastala som ako slepecký pes. Taký mám výcvik" [tamže, s. 34].

Sonova slepota nemá len somatický prejav, ale dostavuje sa aj v podobne psychologickej. Kým si uvedomí, že pre Rosu nie je jediný muž, je už ona dávno preč s Cormanom. Vzťah so Sonom však prerušiť nechce, čím sa dostávame do akejsi polygamickej polohy medziľudských vzťahov, ktorá je jedným z ďalších znakov Beňovej prozaickej tvorby. "Rozhodne sa utiecť naspäť. Utišiť Sona. Prerušiť cestu. S Cormanom pije víno, je takmer obed." [tamže, s. 58].

Do polygamického viacuholníka s Rosou na jednu vrcholu sa pridáva Francúz Pierre "Pierre je presne ten typ človeka. Síce neexistuje, ale dovedie nás k šíalenstvu, zovrie nám krk." (tamže, s. 71) alebo aj Američan John "Ráno telefonát od Johna. (...) je v Londýne. (Roky bude pripravovať vydanie mojej knihy, medzitým sa staneme priateľmi, milencami, opäť kamarátmi a nakoniec na seba znova zabudneme [tamže, s. 104].

V rozprávke sa odvážna Gerda vyberá hľadať Kaya do paláca Snehovej kráľovnej rovnako, ako to robí Rosa: "Kay? Kááááá! Nikto." [tamže, s. 87]. Motív putovania Rosy nemá šťastný koniec. Namiesto Snehovej kráľovnej sa v závere novely ukáže postava Snehového kráľa, ktorým je Son. "Prepusť ma, prosím ťa, vravím kráľovi" [tamže, s. 129] alebo inde "Kráľ drží, oči zatvorené [tamže, s. 132].

Členenie novely sa riadi časopriestorovým pohybom Rosy. Napríklad: "Január; V Paríži; Rím; O dva dni, Bratislava; Vianoce, Silvester; Nový rok" [tamže]. Časté striedanie priestorov umocňuje rýchlosť komunikačnú rýchlosť textu. Akoby zostať na mieste znamená spomaľovať a tým aj umierať. Samotný dej novely sa odohráva v priebehu jedného roka. Svedčia o tom najmä názvy druhej a predposlednej kapitoly s názvom *Január a Po novom* (roku).

Hlavné postavy sú intelektuáli. Rosa číta Kafku a cituje Camusa "Kafkov zámok som prečítala celý pod Hradom." [tamže, s. 14] Spoločne pozerajú japonské filmy "Minulú zimu so Sonom pozerali Kurosawove filmy" [tamže, s. 74] alebo si vo výklade všimnú domácu verziu mena svetového autora, ktorá pôsobí komicky "Son a Rosa na výlete v Budapešti. Vo výklade kníhkupectva: Gyula Verne" [tamže, s. 40]. Beňová nezabudne ani na možno už trochu ošúchanú motiváciu beatnickou generáciou "Rosa. Polnočný rozhovor so Sonom. O Kerouacovia a Ginsbergovi" [tamže, s. 110]. Výber autorov je pre danú dvojicu skôr vecou prestíže ako životného štýlu. Život prechádza postavám pomedzi prsty a oni sa tomu ani nestíhajú čudovať. Pasivita a rezistencia.

Hlavné postavy spája spoločné detstvo prežité v najhoršej štvrti Bratislavy "(...) Lapa. Najhoršia časť mesta." [tamže, s. 11] V tomto smere Beňová nadväzuje

nehostinný na topos Petržalky, ktorý tematizovala už v *Café Hyena (Plán odprevádzania)*. V jednom aj v druhom prípade ide o miesto, ktoré nie je hodné na bývanie a je priestorom skôr na smrť alebo strádanie. Akoby trápenie postáv bolo do značnej miery merané anonymitou betónového davu sídliska, z ktorého treba neustále unikať.

Джерела:

- Beňová, J. Preč! Preč! – Bratislava: Marenčin PT, 2012. – 150 s.
 Beňová, J. Café Hyena /Plán odprevádzania. – Bratislava: Marenčin PT. 2012. –146 s.
 Beňová, J. Café Hyena /Plán odprevádzania. – Bratislava: LCA. 2008. – 150 s.

Література

1. Součková, M. P(r)ózy po roku 1989. – Bratislava: Ars poetica. 2009. – 420 s.
2. Stanzel, F. K. Teorie vyprávění. – Praha : Odeon, 1988. – 321 s.
3. Rakús, S. Poetika prozaického textu. – Bratislava: Slovenský spisovateľ. 1995. – 118s.

НАРРАТОЛОГИЧЕСКАЯ ФОРМА ПРОЗЫ ЯНЫ БЕНЬОВОЙ

М. Бениковский

Аннотация

Формы нарративной техники Я.Беньовой находятся под влиянием кино-монтажа, поэтической трансфигурации, актуализированных цитат и градации. Новелла *Preč! Preč!* с точки зрения создания – это продолжение нарративной техники, известной ещё по новелле *Kafé hyena (Plán odprevádzania)*. В статье рассматриваются ключевые тенденции нарративной техники, связанные с предыдущим творчеством писательницы.

Ключевые слова: нарратор, поэтизация, техника монтажа, новелла.

ON THE NARATOLOGICAL FORM IN THE NOVELS OF JANA BENOVA

M. Benikovsky

Summary

Jana Benova's novels deal with the specific narration technic of film script, poetical transfiguration, aktualization with using of citats and technic of gradation. Novel *Preč! Preč!* (*Out! Out!*) is logical continuing of older naratological technic used in the novel *Café Hyena/ Plán odprevádzania (Hyena café/ Plan of seeing)*. Article focuses itself on the characteristic marks of the narration which may be concerned as a continuing of the older narration styles.

Key words: narator, poetisation, script technic.